

2. Kulturlandskap

2.1.4. Kirkens omgivelser: Kirkebakken. Bevaring og nye elementer

Kirkebakken har fra gammelt av vært en sentral samlingsplass i lokalsamfunnet. Slike møteplasser ved kirkene kan i mange tilfeller bli skjemet av forskjellige nye tiltak. Dette informasjonsbladet orienterer om forholdsregler og gir enkelte forslag til behandling som kan opprettholde kirkebakken som et verdig anlegg i møtet med kirken. De omtalte forhold gjelder hovedsakelig kirker i landlig eller spredtbygd område. Orienteringen er utarbeidet av Norsk institutt for kulturminneforskning, NIKU, etter oppdrag fra Riksantikvaren.

Utgitt september 2000.

Kirkebakken er et betydningsfullt sted på mange måter. Den er stedet der den enkelte møter kirken og kirkegården, og den er samlingsplass for de kirkesøkende før og etter de kirkelige handlinger. I tidligere tider hadde den også betydning i det offentlige liv som stedet for opplæring av offentlige kunnngjøringer og der nyheter ble utvekslet. Mange steder var kirkebakken også ekserserplass med telthus for våpen og uniformer, og her var vanligvis også gapestokken for offentlig avstraffelse plassert. Gapestokken ble avskaffet ved lov i 1848, og lysning fra kirkebakken i 1920. Ved noen få kirker står fremdeles kirkestallen igjen og vitner om den gang folk kom til kirke med hest.

De historiske tradisjonene og rollen som velkomstplass ved kirken, gjør kirkebakken til en så viktig del av kirkemiljøet at man bør stille krav til hvordan den skal se ut og hva man skal gi plass til. Både terrengformasjoner og historiske forhold kan variere så sterkt fra sted til sted, at det ikke lar seg gjøre å sette opp faste regler for hvordan området bør behandles. Mange steder er kirkebak-

ken eksempelvis plassert innenfor kirkegårdsporten, mens den andre steder har funnet sin plass utenfor. Her skal vi behandle en del vanlige problemer. Løsningene må tilpasses forholdene på det enkelte sted.

Det største problemet for opprettholdelse av kirkebakken som et tiltalende og verdig sted, er moderne biltrafikk. Trafikkfare medfører at tilgrensende vegarealer ikke lenger kan inngå som en naturlig del av kirkebakken, og trafikkstøy kan være en plage. Et annet problem er vegutvidelser som ofte har forsynt seg grovt av allmenningene ved kirkene. Det samme har behovet for parkeringsplasser og regulering av lokaltrafikk. Moderne vegdekker har mange steder redusert de estetiske og tradisjonelle sidene ved en gammel kirkebakke. Et annet problem er ny bebyggelse som ikke tar hensyn til stedets egenart og kvaliteter.

Momenter for planleggingen

1. *Biladkomst og parkering* krever gjennomtenkt planlegging. Med økende biltrafikk blir det mer og mer tydelig at området blir ødelagt om

Ved Sør-Fron kirke i Gudbrandsdalen fra 1787 er kirkebakken et av landets fineste plassanlegg i barokk stil. Her blir man favnet av kirkegårdsmurene med de monumentale og symmetrisk plasserte kirkegårdsportene. Helt uvanlig er det også at kirkebakken er gressbevokst. Så lenge det ikke blir for tørt, er der ikke slitasje-problemer. Foto: Kåre Hosar, 1992.

alle skal få kjøre helt fram til døren eller porten. Slik kjøring bør bare være tillatt for folk med bevegelsesproblemer, og for brudefølge i dårlig vær. For øvrig bør *hovedregelen* være at området rett utenfor hovedinngang til kirke og kirkegård skal være et gangareal.

2. *Parkeringsplasser* bør plasseres så diskret som mulig i terrenget. De kan med fordel *følge linjer i terrengformasjonene* fremfor å være planerte, nivellerte flater som kan bli meget skjemmende i et gammelt kulturlandskap. Det vesentlige bør være en diskret plassering fremfor å oppnå kortest mulig gangavstand til kirken. *Dimensjoneringen* behøver ikke bestemmes ut fra behovet på de store høytider. Parkeringsplasser ved offentlige bygninger i nærheten vil ofte kunne fungere som *tilleggsareal*. *Flere mindre parkeringsplasser* er gjerne lettere å tilpasse enn én stor. Parkering langs veg, for eksempel på gressbevakst vegskulder, kan redusere behovet for store og øde plasser. Uheldige virkninger av store parkeringsarealer kan ofte reduseres gjennom en oppdeling ved bruk av forskjellige typer vegdekke og skjermende beplantning.

3. Valg av *vegdekke* har stor betydning for resultatet. *Asfalt- eller betongdekke* har et tydelig preg av moderne industrialisering og passer dårlig i et gammelt kulturmiljø. Det samme gjelder industriprodukter som betongstein. Et fast *grusdekke* eller singel er vanligvis fullt tjenlig. For parkeringsplasser bør man vurdere å anlegge en større eller mindre del med *gress*. Spesielt gjelder dette parkeringsareal som benyttes forholdsvis sjelden. Landskapsarkitekter og anleggsgartnere kan vise til løsninger der gresset «armeres» for å øke slitasjestyrken. *Brostein* har mer tradisjon i bymiljø enn i landlege omgivelser. *Natursteinsheller*, for eksempel av skifer, er velegnet for gangarealer i

I gleden over å skape orden har betongen tatt overhånd på bekostning av det fine mureverket i naturstein som fantes her fra før. Foto: Eldal, NIKU 1996.

de fleste miljøer.

4. *Grensemarkeringer* mellom trafikk- og parkarealer kan utføres med naturstein eller beplantning som blir mest mulig inn som naturlige deler av helheten. Punktmarkeringer kan benyttes i stedet for gjerder, hekker, lange opplinjerte steinkanter og lignende.

5. *Monumenter* over historiske begivenheter og over personer som ikke er gravlagt på kirkegården, har en mer naturlig plass på kirkebakken enn inne på kirkegården. Da unngår man også trakk på graver ved høytideligheter med mange mennesker samlet. Det er en forutsetning for plassering av slike monumenter at det finnes egnet plass og at monumentet gis en utforming som passer i miljøet.

6. *Nybygg* må plasseres, dimensjoneres og utformes slik at de passer inn i miljøet. Det må tas hensyn til terrengforhold og siktlinjer i landskapet. Enkelte ganger kan en tunvirkning være en heldig løsning. Andre ganger kan for eksempel bruk av

tomt etter tidligere kirkestaller på stedet være et godt utgangspunkt. Man må imidlertid sørge for at nybygg ikke blir uheldig skjermende i forholdet mellom kirkebygning, adkomstveg og omgivende landskap.

7. *Plassering av bebyggelse nærmere enn 60 meter* fra kirker i spredtbygd område krever særskilt tillatelse fra biskopen etter kirkelovens § 21, i tillegg til vanlig kommunal saksbehandling.

Tiltak som kan berøre *arkeologiske forhold* må avklares med Riksantikvaren og/eller fylkeskommunens kulturminneadministrasjon.

Tiltak ved verneverdige kirker skal forøvrig forelegges Riksantikvaren før eventuell godkjenning av kirkelige myndigheter.

Litteratur

Riksantikvarens informasjon om kulturminner:

2.1.2. *Kirkens omgivelser: Bevaring.*

Kirkegårdsutvidelser

2.1.3. *Kirkens omgivelser*